

**Universitat de les
Illes Balears**

Facultat d'Educació

Memòria del Treball de Fi de Grau

Maternitat i presó. Disseny d'un projecte d'intervenció a través de la musicoteràpia

Maria Isabel Silva Ginard

Grau d'Educació Social

Any acadèmic 2019-20

Treball tutelat per: Jaume Sureda Negre
Departament de Pedagogia Aplicada i Psicologia de l'Educació

S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació	Autor		Tutor	
	Sí	No	Sí	No

Paraules clau del treball: maternitat, presó, musicoteràpia, programa d'intervenció

RESUM

Les dones a presó han ocupat una posició secundària donada la seva invisibilitat. Tot i això, la maternitat també s'exerceix dins l'àmbit penitenciari des de la instauració del control social. Però les mares a presó són considerades un col·lectiu vulnerable on la pobresa, exclusió social, immigració, addiccions i maltractaments han estat presents al llarg de la seva vida, el que ha suposat conseqüències a nivell emocional i social de la persona. Estudis que han utilitzat la metodologia de la musicoteràpia com a eina terapèutica han donat resultats positius en camps de la salut, educació i també l'àmbit penitenciari. Per tant, el que es proposa és el disseny de diverses activitats amb l'objectiu de regular les emocionals, ajudar a socialitzar i a utilitzar la música com a estratègia d'afrontament de les mares a presó.

PARAULES CLAU

maternitat, presó, musicoteràpia, programa d'intervenció

ABSTRACT

Women in prison have occupied a secondary position given their invisibility. However, motherhood has also been practiced in the penitentiary field since the introduction of social control. But mothers in prison are considered a vulnerable group where poverty, social exclusion, immigration, addictions and abuse have been present throughout their lives, which has had consequences on the emotional and social level person's. Studies that have used the methodology of music therapy as a therapeutic tool have given positive results in the fields of health, education and also the penitentiary field. Therefore, what is proposed is the design of various activities with the aim of regulating the emotional, helping to socialize and use music as a strategy for coping with mothers in prison.

KEY WORDS

maternity, prison, musicotherapy, intervention program

Índex	Paginació
1. Introducció	5
2. Objectius	6
3. Metodologia	6
4. Resultats i disseny del projecte	10
A. Història de la maternitat a la presó	10
B. El Perfil de les dones condemnades a Espanya	13
C. Musicoteràpia com a eina terapèutica	15
a. Concepte de musicoteràpia	15
b. Musicoteràpia i la vida emocional de les persones	16
D. Disseny del projecte	17
5. Conclusions i prospectiva	25
6. Referències bibliogràfiques	26

1. INTRODUCCIÓ

El present treball està centrat en la maternitat a la presó i la musicoteràpia. Concretament, es fa un anàlisi de la història de la maternitat dins les presons a Espanya fins a arribar a l'actualitat, passant pel perfil de les dones que compleixen mesures privatives de llibertat per després poder plantejar un program d'intervenció socioeducativa utilitzant la musicoteràpia com a eina principal.

Amb la revisió de diferents articles i estudis, s'ha anat creant un marc general de la situació actual i es considera que les mares a presó són un col·lectiu vulnerable on la pobresa, exclusió social, immigració, addiccions i prostitució són aspectes que comparteixen part de la població penitenciària espanyola, per no parlar d'haver sofert violència ja que, com corroboren estudis un 88,4% de les dones empresonades a Catalunya han sofert abusos i maltractaments. A més, les mares dins la presó han sofert una posició secundària per la menor entitat numèrica i la falta de conflictivitat i això ens porta a que hagin sofert discriminacions dins el mateix règim penitenciari. Però, les Unitats Externes de mares proporcionen una estructura específica de les mares amb fills on allò principal és el benestar del menor i on les mares desenvolupen el seu exercici com a mares amb l'infant amb més llibertat. Amb tot plegat, les diverses situacions que han sofert aquestes mares al llarg de la seva vida fa que tinguin baix nivell formatiu, poca experiència laboral, precarietat econòmica, entre d'altres i que les conseqüències a nivell emocional siguin la baixa autoestima, poca confiança en si mateixes i frustració davant la manca d'oportunitats. Tenint en compte tots aquests factors, ens preguntem si la musicoteràpia seria útil, com a instrument terapèutic, per ajudar a aquestes mares a superar situacions del passat i que han afectat de manera important el seu estat d'ànim.

Si bé es tracta d'un treball de reflexió teòrica, les conclusions i elaboracions que es presenten es sustenten en resultats de treballs d'investigació empírica realitzats en diferents àmbits en els que la musicoteràpia ha sigut efectiva pel compliment dels diferents objectius. Els diferents estudis ens mostren efectivitat en el camp de l'educació, de la salut i també en el penitenciari, el que ens fa pensar que la musicoteràpia pot ser útil també per aquestes mares. Per tant, els objectius generals aniran orientats per una banda, a conèixer més en profunditat

aquestes mares i d'altra banda, en dissenyar un projecte de musicoteràpia per millorar el seu benestar.

2. OBJECTIUS

La finalitat d'aquest treball consisteix en dissenyar un projecte d'intervenció socioeducativa a través de la musicoteràpia per a mares a presó. Per això ens plantejem els objectius que tot seguit s'asseyalen:

- Analitzar el perfil de les mares que compleixen penes privatives de llibertat a Espanya.
- Revisar estudis sobre l'aplicació de la musicoteràpia en el desenvolupament de les habilitats socials i la millora de l'equilibri emocional per tal de:
  - Analitzar l'eficàcia de la pràctica de la musicoteràpia com a eina terapèutica dins diferents contextos com poden ser l'educatiu, el sistema de reforma i el context sanitari.
  - Verificar la utilitat de la musicoteràpia en els trastorns emocionals i habilitats socials.
  - Comparar estudis diversos amb diferents mostres per veure la viabilitat de la musicoteràpia en diferents perfils.

3. METODOLOGIA PER DESENVOLUPAR EL TREBALL

En quant al desenvolupament de la metodologia hem de tenir present dues fases. En primer lloc, s'ha analitzat la part referent a la musicoteràpia i després la part de la maternitat i presó i la construcció del perfil. Així, ens cal separar ambdues temàtiques per construir cada un dels nostres objectius inicials.

El procés de recerca empírica s'ha duit a terme entre els mesos de desembre i maig del 2020 i els criteris d'inclusió amb els quals es van revisar els articles, seguint la temàtica de la musicoteràpia, han estat:

1. Els articles han d'incloure la metodologia de la musicoteràpia com a element principal d'intervenció

2. Els articles han de tenir com a objectius millorar aspectes d'intel·ligència emocional de les persones
3. Els subjectes estudiats han de millorar les habilitats socials amb l'aplicació de la musicoteràpia

Com a base de dades s'han utilitzat Dialnet, Web of Science, New Social Worker, ERIC (Institute of Education Sciences), Scielo i IRESIE (Índice de Revistas de Educación Superior e Investigación Educativa)

I la revisió bibliogràfica que s'ha analitzat ha estat:

Objectiu	Estudi	Mostra	Edat	Àmbit
Avaluar els efectes de la musicoteràpia, identificar canvis psíquics i analitzar els efectes positius	Jiménez, C. (2017)	Estudi de cas	67 anys	Sanitari. Problemàtica ansiosa-depressiva
Comprovar la millora de l'estat d'ànim i la seva estabilitat emocional i verificar el desenvolupament d'habilitats personals a través de la musicoteràpia	Fernández, J.M. i Cardoso, J. M (2016)	6	Entre 16 i 19 anys	Menors infractors institucionalitzats

Avaluar el grau de relaxació, observar canvis en la percepció del dolor i comprovar si han millorat l'estat d'ànim una vegada ha finalitzat la sessió de musicoteràpia	Rodríguez, P., Sánchez, M., i del Barco, E. (2017)	79	Mitjana edat: 58'9 anys	Sanitari. Malalts oncològics
Dissenyar i aplicar un programa pilot i comparar l'autoestima, ansietat i possibles estats depressius amb les sessions de musicoteràpia	Fernández, T. (2006)	7	Entre 20 i 60 anys	Dones víctimes de violència de gènere
Ajudar a afrontar problemes, enfortir la seva personalitat, tractar problemàtiques específiques com la separació dels pares	Poch, S. (2001)	19	Entre 4 i 5 anys	Escolar. Fills de pares separats
Analitzar l'efecte de la musicoteràpia sobre la intel·ligència i en la interacció social de dones sentenciades amb trastorns psiquiàtrics	Jiménez, L.M. et. al. (2019)	13	Mitjana edat: 39 anys	Presó

D'altra banda, per fer la recerca de la temàtica de maternitat a les presons i el seu perfil s'han utilitzat articles que ens han permès conèixer, comprendre i analitzar la situació actual de les mares a presó. A més, s'han utilitzat estudis que han utilitzats mètodes qualitius com l'entrevista per poder veure la realitat de la situació de les mares a presó i quines han estat les seves històries. D'aquesta tema s'han seleccionat els més adients per construir el marc teòric de referència i que es detallen a continuació:

Títol	Estudi	Àmbit
Madres en prisión. Historia de las cárceles de mujeres a través de su vertiente maternal	Yagüe, C. (2007)	Històric, penitenciari
Mujeres en prisión. Intervención basada en sus características, necesidades y demandas	Yagüe, C. (2007-b)	Dones a presó
Mujeres en la cárcel e hijos de madres encarceladas: desarrollos recientes en el sistema de derechos humanos de las Naciones Unidas	Townhead, L. (2006)	Drets humans, mares a presó i relació amb els fills
La reinserción social de las mujeres encarceladas	Pascual, A. (2014)	Reinserció social
Mujeres en prisión	Melis, F. (s.d)	Dones a presó
Delito y pecado. Transgresión en femenino	Juliano, D. (2009)	Delinqüència femenina
Mares a la presó: la relació amb els fills de les dones empresonades	Iglesia, A. et.al. (2013)	Maternitat a presó, relació amb els fills
Pasado y presente de las cárceles femeninas	Almeda, E. (2005)	Presons de dones
La violència contra les dones en situació de presó	Bodelón, E. (2010)	Violència contra les dones empresonades
Women's imprisonment	Carlen, P. (2012)	Dones a presó

Violencia contra las mujeres. Análisis en la población penitenciaria femenina	Cruells, M. et. al. (2005)	Violència contra les dones empresonades
Mujeres, integración y prisión	Cruells, M. i Igareda, N. (2005)	Reinserció de dones empresonades

La idea principal en quant a la planificació és realitzar el programa d'acció a curt termini i amb una fomalitat alta ja que estam intervenint dins el context penitenciari i, per tant, en el context microsocial (Vilar, 1996). Així, el pla d'acció tindrà com a marc de referència els objectius anteriorment descrits i es dissenyaran un conjunt activitats de caràcter voluntari per les nostres destinatàries.

4. RESULTATS I DISSENY DEL PROJECTE

A. HISTÒRIA DE LA MATERNITAT A LA PRESÓ

Des de la instauració del sistema de control social, en les societats del segle XVII, ja es confirma l'ingrés dels fills i filles amb les mares a la presó. Felip III, en el segle XVII construeix les anomenades *Galeres* amb la finalitat de prevenció social, ja que el seu objectiu era retirar dels carrers a les dones sense sostre i deshonestes, així que es buscava castigar la conducta contrària als preceptes cristians i buscar la seva regeneració moral però també modificar la naturalesa viciada i pecaminosa de les dones (Yagüe, 2007). En les Galeres, que són les primeres presons femenines, ja s'exercia la maternitat, havent de compartir els espais de precarietat i absència de mitjans higiènics (Yagüe, 2007). El tractat de Sor Magdalena de Sant Jerònim va ser l'impuls per a la creació de les primeres presons de dones com a institucions independents (Almeda, 2005).

En l'època de l'Antic Règim la idea era bàsicament punitiva, sent el càstig físic i els treballs forçats l'execució del sistema repressiu. Per tant, la presó assumeix la funció de retenció i custòdia. Més endavant, les Cases de Misericòrdia, creades en el segle XVI, eren destinades a pobres i rodavons, i es veu com la seva població majoritària eren dones. En elles, la funció

majoritària era la reclusió i assistència i acolliment als necessitats. Així mateix, la dona rebia dos tipus de càstig, a diferència dels homes: un càstig físic i corporal i també un càstig moral i espiritual per ser considerada una “dona desviada” (Juliano, 2009). En aquesta època, la delinqüència femenina sempre es troba relacionada amb la prostitució.

No és fins a finals del segle XVIII quan amb Il·lustració s’incorpora el component corrector. La dona, en aquest període, es troba separada dels homes perquè no es doni l’ocasió de pecar. La separació fa necessari comptar amb estructures religioses per a facilitar la seva cura i protecció (Yagüe, 2007). Les dones es trobaven recloses en petits departaments dins de les presons d’homes. Es creia en la cerca d’un sistema penitenciari més just i d’acord amb la dignitat humana.

En el segle XIX, la figura de la infància comença a cobrar importància i Concepción Arenal, advoca per l’assistència i cures als nens en reclusió amb les seves mares, la qual cosa provoca el primer antecedent formal d’assistència als fills i filles de les recluses (Yagüe, 2007) ja que es confirma una preocupació per la destinació dels fills d’aquestes dones. Encara que es destaca que les dones preventives no podien tenir els fills amb elles, només les condemnades a sentència ferma a causa del caràcter aflictiu de la pena.

Cal destacar també a Victoria Kent que va desenvolupar una labor de reforma del sistema penitenciari, ideant espais penitenciaris femenins en els quals la natalitat és recoberta d’assistència prenatal, atenció hospitalària i espais d’esbarjos per als nens i nenes (Yagüe, 2007). Més enllà d’això, Kent considerava que les dones empresonades vivien en pitjors condicions que els homes en la mateixa situació (Almeda, 2005).

Acabada la Guerra Civil, les condicions no podien ser pitjors: massificació i amuntegament en totes les presons per l’elevat nombre de detinguts i detingudes per motius polítics. En el període Franquista, van tornar les pèssimes condicions a les presons femenines i conseqüentment per als nens i nenes residents en elles, període en el qual l’educació religiosa tenia molta importància, i més en més dones. Les mares segueixen en galeries específiques dins de les presons però la gran mortalitat infantil per malalties feien pèssimes les condicions de vida (Yagüe, 2007). De fet, Almeda (2005) afirma que: “*el funcionament i la filosofia de les presons femenines del franquisme, recorda molt al que ja existia a les Cases Galera o a les Cases de Misericòrdia*”.

La legislació espanyola actual, en matèria penitenciària (article 38, LOGP), permet que les mares amb nens a càrrec a la presó poden complir condemna en quatre tipus d'establiments:

- a. Unitats dependents: llars per a un perfil determinat de presa en els quals disposen d'una vida normalitzada i amb més grau de llibertat, ja que es tracta d'internes que es troben en tercer grau o en segon grau sota el règim de flexibilitat de l'art. 100.2 del Reglament Penitenciari. Per tant, són unitats de règim obert, i es troben situades fora dels recintes penitenciaris i que adapten el tractament a les necessitats individuals. El cos de funcionariat no va uniformat i ONGs entren en contacte amb les condemnades per a millorar el seu tractament i rebre ajuda.
- b. Les unitats externes de mares: centres separats arquitectònicament de la resta de la població reclusa on es dissimulen els elements carceraris més característics a fi que els nens gaudeixin de les hores de descans i joc que aquests precisin. Hi podran accedir, les dones penades que tinguin al seu càrrec menors de 3 anys i estiguin classificades en segon grau (100.2 del Reglament Penitenciari), les dones preventives amb menors de 3 anys a càrrec, en determinades circumstàncies amb prèvia autorització expressa del jutge i excepcionalment, les dones penades que tinguin a càrrec fills menors de 3 anys i estiguin classificades en alguna de les modalitat del tercer grau dels articles 82.1, 83 i 100.2 del Reglament Penitenciari. També, mares amb les circumstàncies anteriors esperant un fill a partir del sisè mes d'embaràs i excepcionalment, nens i nenes fins als 6 anys d'edat quan sigui la millor alternativa per al seu desenvolupament que la separació de la mare. La valoració la realitzarà l'Equip de Tractament, auxiliat pels Serveis Socials Comunitaris.
- c. Escoles infantils: estructures en les quals la programació pedagògica i lúdica, és fonamental per als menors. És una estructura complementària als mòduls de mares ja que, sempre ha de prevaler el “interès superior del menor”, com bé diuen les Regles de Bangkok (Carlen, 2012).
- d. Mòdul familiar: possibilita que homes i dones criïn als fills conjuntament quan tots dos estiguin a la presó. L'objectiu principal és el reagrupament familiar i també, s'exigeix l'edat del nen com màxim 3 anys. A Aranjuez, Madrid, es troba l'únic Mòdul Residencial Familiar, de moment.

B. EL PERFIL DE LES DONES CONDEMNADES A ESPANYA

La majoria de dones condemnades a presó són mares o estan en l'edat de ser-ho, presentant edats compreses entre els 26 i 40 anys (Iglesia, et. al, 2013). Yagüe (2007-b) fa veure que la taxa de fecunditat de les dones empresonades (2.7%), està per sobre del conjunt de la societat espanyola (1.3%), a més, que el 38.7% de les dones tenen més de tres fills, sent la majoria menors d'edat. Per tant, no és casualitat, que la dona en el moment de l'ingrés i transcurs de la condemna, presenti culpabilitat, angoixa i incertesa pels seus fills i la família exterior, perquè sovint, recau en elles la responsabilitat dels fills o persones dependents (Yagüe, 2007-b).

Un altre punt a afegir, és que l'estudi ens mostra com les dones empresonades han superat situacions de marginalitat, manca d'oportunitats i afecte i presenten taxes d'analfabetisme altes i nul·la qualificació professional o experiència laboral (Yagüe, 2007-b i Melis, s.d.). A més de presentar menor perillositat que el públic masculí (Yagüe i Cabell, 2005), tenint uns mecanismes de control i seguretat dissenyats per a homes i que impedeixen a les dones gaudir de determinades zones i serveis per dificultats organitzatives (Yagüe, 2007-b).

Així mateix, convé destacar que el 88.4% de les dones empresonades a Catalunya han sofert abusos i maltractaments, tant familiars com en situacions de parella (Yagüe, 2007-b). Informes com el de SURT, realitzat per Cruells, et. al. (2005) exposa que la violència exercida sobre la dona és un agreujant fonamental en el procés d'exclusió social i que restringeix la supervivència i elecció personal a l'hora de cometre el delictes. La violència és una característica que ha marcat i marca la vida de moltes internes ja que han patit algun tipus de violència de gènere alguna vegada, incloent agressions a la infància, agressions sexuals, maltractaments a la família, prostitució forçada i mutilacions genitals. Així mateix, aquestes dones solen carregar aquesta situació elles soles, amb conseqüències negatives com dolor físic i psicològic, l'erosió de l'autoestima i la confiança, i la destrucció de la salut. Davant d'aquests problemes, moltes d'elles busquen el consum de drogues com un camí per a fugir de la realitat. I a més a més, aquest conjunt d'experiències incentiven l'entrada a la prostitució (Bodelón, 2010).

Com ja s'ha esmentat anteriorment, moltes d'aquestes dones provenen de barris segregats o de zones precàries, on les oportunitats educatives i laborals són menors i on el consum i la venda de drogues és una pràctica habitual. La drogodependència i la prostitució també són característiques molt comunes entre les recluses femenines. Aquests trets es poden relacionar amb tres factors claus: la monoparentalitat, la violència i les xarxes socials. Abans de cometre el delictes, una gran part de les dones viuen situacions d'exclusió social i pobresa econòmica molt severa i moltes d'elles acaben quedant-se soles amb els seus fills i filles, i algunes fins i tot sent mares joves. Aquestes circumstàncies comporten la cerca de diners urgentment: d'una banda, mitjançant el tràfic de drogues; d'altra banda, mitjançant la prostitució, la qual va sovint acompanyada de petits robatoris (Bodelón, 2010).

Un altre element és que les agressions poden mantenir-se quan les dones segueixen a la presó, és a dir, les agressions a la presó o en el cas de maltractaments es reproduïxen quan tenen visites amb les seves parelles o familiars. És a dir, els nivells de violència a les presons de molts països no es frenen quan les dones entren a la presó, sinó que continuen bé per part de familiars o bé per personal del propi centre penitenciari que tenen contacte amb elles.

El fet d'empresonar a una dona que és mare pot implicar la violació dels seus drets, però també la violació dels drets dels seus fills i filles ja que o se separa el fill o filla de la progenitora o bé, passen a viure a la presó atenent l'impacte que això suposarà en el menor (Townhead, 2006).

Actualment, les preses continuen patint discriminacions formals ja que no estan separades per classificació per la seva inferioritat numèrica, sent dificultós dividir-les en preventives i condemnades, i aquesta heterogeneïtat obstrueix el bon funcionament del tractament i la disciplina, a més de que normalment només existeix un únic mòdul de dones enfront dels 12 o 14 mòduls per a homes (Yagüe, 2007). És de saber que, a les dones se'ls ofereixen menys programes, activitats i tallers productius, de manera que no les hi prepara realment per a una futura inserció laboral (Almeda, 2005) i si se'ls ofereix aquests estan sexualitzats, reproduint els estereotips socials de gènere en el mitjà penitenciari, comptant amb cintures productives

sobre estètica i cosmètica, perruqueria, costura o macramé,... i acostumen a ser els pitjor pagats (Almeda, 2005).

D'altra banda, estudis com Cruells i Igareda (2005), argumenten que la proporció de dones amb fills a les presons europees és significativament alta. A més, la separació dels fills produeix unes conseqüències en l'autoestima de la mare, ja que ella es veu incapaç d'educar-los, i en moltes ocasions no sap amb qui deixarà a càrrec els seus fills. Així que el factor de gènere posa en evidència que les dones sostenen les responsabilitats familiars malgrat estar a la presó.

Els centres femenins són imitacions dels masculins, i les dones sofreixen diversos tipus d'exclusió abans, durant i després de l'empresonament (Pascual, 2014). A més, diversos estudis avalen la insuficiència de recursos dels establiments i els mitjans materials, la falta de mitjans personals i la poca formació i educació existent en els centres penitenciaris femenins (Yagüe, 2007 i Pascual, 2014).

C. MUSICOTERÀPIA COM A EINA TERAPÈUTICA

a. CONCEPTE DE MUSICOTERÀPIA

En general, la musicoteràpia pot ser entesa com la utilització de la música i sons amb fins terapèutics i hi ha una evidència científica important que demostra el seu funcionament cognitiu, social, emocional i físic (Jiménez i Mungia, 2019). Així, podríem definir la musicoteràpia com l'aplicació científica de la música amb la finalitat terapèutica per prevenir, restaurar i incrementar la salut tant física com mental i psíquica de l'ésser humà, a través de l'acció del musicoterapeuta (Poch, 2001). Però hem de tenir en compte certes característiques (Poch, 2001):

- La musicoteràpia és una ciència ja que existeixen mètodes i procediments fruit d'investigacions científiques i això implica que qualsevol activitat musical, en si mateixa, no és terapèutica.

- En musicoteràpia parlem de música, no de sons aïllats. La música és més: té una estructura, un llenguatge, és art (amb lo que implica el contingut emocional i no només l'intel·lectual)
- La finalitat de la musicoteràpia és ajudar a la persona. Per tant, hem de tenir present el context terapèutic. Aquest context pot ser preventiu, curatiu, etc.
- La musicoteràpia és un procés que com a tal inclou diverses etapes: informació, objectius, tractament, avaluació, seguiment i finalització del tractament.

La musicoteràpia ha demostrat mitjançant diversos estudis que les persones poden controlar emocions, millorar habilitats de socialització, facilitar la creativitat, millorar processos cognitius en població amb demència, Alzheimer o TDAH. A més, millorar la qualitat de vida de les persones amb trastorns mentals i també la salut mental de la població penitenciària (Jiménez i Mungia, 2019) qüestions que es desenvoluparan en el següent epígraf. Però cal que diferenciem la musicoteràpia d'altres disciplines com ara l'educació musical o la teràpia ocupacional. Així, és important destacar la finalitat de cada una d'elles. En primer lloc, i com hem anat dient al llarg del contingut, la musicoteràpia és un procés que suposa empatia, intimitat, comunicació i influència recíproca entre el terapeuta i pacient. Per contra, l'educació emocional pretèn desenvolupar la sensibilitat envers la música i crear capacitats i aptituds musicals. Finalment, la teràpia ocupacional està centrada en recuperar el malalt d'una malaltia o un accident, per tant, la musicoteràpia va més enllà de la recuperació, és un procés que pot ser de caire preventiu, curatiu, etc. Tot i això, es considera que la música és un element clau dins la vida de l'ésser humà i fa difícil trobar alguna activitat on no hi tingui cabuda (Poch, 2001).

b. MUSICOTERÀPIA I LA VIDA EMOCIONAL DE LES PERSONES

La violència provoca efectes a la salut mental i es destaca la reducció de l'autoestima en les víctimes que provoca una desvalorització la qual genera una absència o distorsió del seu poder personal i del seu sentit del dret com a dona, incapacitat de relació i llibretat d'acció (Fernández, 2006).

La música ajuda a canalitzar emocions per profunditzar en l'autoconeixement. Això, pot produir canvis congnitius, afectius i comportamentals. La música ofereix a les persones llibertat, creativitat, comunicació, establir relacions diferents, per superar barreres entre elles i els demés (Fernández, 2006). Per tant, la musicoteràpia pot ajudar a regular símtpomes emocionals, a socialitzar i a utilitzar-la com a estratègia d'afrontament ja que compta amb una àmplia gama d'estudis en la que s'ha trobat que les persones poden controlar emocions (Rodríguez, Sánchez i del Barco, 2017 i Poch, 2001), millorar les habilitats de socialització (Jiménez, et. al. 2019), millorar la qualitat de vida de les persones amb trastorns com poden ser la depressió, ansietat o somatitzacions (Jiménez, 2017 i Fernández, 2006), i també hi ha evidència referent a la millora de la salut mental de la població penitenciària (Fernández i Cardoso, 2016).

En quant a la regulació de símptomes emocionals, diversos resultats mostren que després de les sessions de musicoteràpia, els usuaris s'han relaxat i que el seu estat anímic millorava, mostrant-se més còmodes i tranquils i interaccionant entre ells i les famílies d'una manera més natural i relaxada (Rodríguez, Sánchez i del Barco, 2017). A més, es mostraven més alegres, amb una major concentració en el treball i amb una millor relació amb els demés (Poch, 2001). D'aquest fet també s'en fa ressò l'estudi de Jiménez, et. al. (2019) en el que es conclou que la musicoteràpia aporta beneficis en l'augment de conductes prosocials i disminució de les agressives. Altres experiències també comptem amb resultats que reflexen un increment de l'autoestima, superar episodis depressius i emprendre canvis a les seves vides, així com desenvolupar més empatia, escolta activa i major cohesió de grup després de les sessions de musicoteràpia (Fernández, 2006 i Fernández i Cardoso, 2016).

D. DISSENY DEL PROJECTE

Com s'ha anat comentant al llarg del treball, a continuació es presenta el disseny del projecte d'intervenció amb musicoteràpia per a mares a presó. Allò anteriorment exposat ens serveix per emmarcar la realitat d'aquestes mares a presó i poder justificar la nostra intervenció orientat a la millora de la seva qualitat de vida.

Aquest projecte consta de sis activitats i destaquem les raons rellevants que justifiquen aquest programa i que demostrin la seva importància per posar en funcionament:

- Complir condemna comporta situacions d'angoixa, estrés i incertesa de cara al futur.
- Les mares a presó necessiten treballar l'autoestima ja que han patit situacions de violència al llarg de la seva vida.
- Les mares a presó han de recuperar la confiança, tornar a recuperar el poder i el seu sentit del dret i llibertat d'acció.
- La musicoteràpia ha donat bons resultats a nivell d'intervenció, el que confirma una bona eina per treballar tant a nivell emocional com a nivell social amb les nostres destinatàries.

Objectius

Per tant, com a objectiu general del projecte tindrem: ajudar, a través de la musicoteràpia a que les mares condemnades a presó puguin regular les emocions, a socialitzar i a utilitzar la música com a estratègia d'afrontament i, com a objectius específics:

1. Augmentar l'autoestima i l'autoconeixement de les mares a presó
2. Observar canvis en la manera de comunicar-se entre elles i en el desenvolupament de les habilitats socials
3. Comprovar si l'estat d'ànim de les mares millora
4. Veure quines estratègies d'afrontament desenvolupen
5. Analitzar els efectes positius de la musicoteràpia per futures intervencions

Temporalització

El lloc de desenvolupament del projecte s'ha decidit que sigui la Unitat Externa de Mares de Palma de Mallorca, on hi residexen (al 2016), 6 mares amb 9 infants (Silva, 2016).

Seguint els estudis analitzats amb musicoteràpia s'han dissenyat un total de sis activitats, que es realitzaran durant els mesos de setembre i octubre del 2020, tal com es mostra en la temporalització, amb una durada de 1h- 1h 30 min cada sessió.

Cada una de les sessions es farà de manera grupal, i hi poden participar totes les mares de manera voluntària. Tot i això, s'han afegit dos dies dins el mes d'octubre per oferir col·loquis individuals per una millor atenció a les dones si ho necessiten i també per poder parlar amb els i les professionals de l'àmbit penitenciari per veure l'efecte de les sessions (marcats en diferent color a la taula).

Setembre		Octubre	
1	Dm	1	Dj
2	Dx	2	Dv
3	Dj	3	Ds
4	Dv	4	Dg
5	Ds	5	Dll
6	Dg	6	Dm
7	Dll	7	Dx
8	Dm	8	Dj
9	Dx	9	Dv
10	Dj	10	Ds
11	Dv	11	Dg
12	Ds	12	Dll
13	Dg	13	Dm
14	Dll	14	Dx
15	Dm	15	Dj
16	Dx	16	Dv
17	Dj	17	Ds
18	Dv	18	Dg
19	Ds	19	Dll
20	Dg	20	Dm
21	Dll	21	Dx
22	Dm	22	Dj
23	Dx	23	Dv
24	Dj	24	Ds
25	Dv	25	Dg
26	Ds	26	Dll
27	Dg	27	Dm
28	Dll	28	Dx
29	Dm	29	Dj
30	Dx	30	Dv
		31	Ds

1

Temporalització d'elaboració pròpia, any 2020

Activitats

A continuació, es presenten les activitats:

ACTIVITAT 1: ELS DIÀLEGS MUSICALS	
Descripció de l'activitat i tasques que es realitzen	<p>En aquesta primera sessió, es realitzarà una petita presentació de cada una d'elles. Després de la presentació, es realitzarà un breu resum del programa i dels objectius del mateix i es passarà a que les mares, amb els ulls tancats, hauran de moure's segons la melodia que soni. D'aquesta manera es prendrà consciència corporal. A continuació, seguint amb els ulls tancats hauran de ballar amb parelles la melodia que soni i quan la dinamitzadora indiqui, canviar de parelles, fins que totes hagin ballat amb totes.</p> <p>Per finalitzar, cada una d'elles elegirà una cançó que les agradi i podran ballar-la i mostrar a les altres una coreografia.</p>
Objectius	<ol style="list-style-type: none"> 1. Augmentar l'autoestima i l'autoconeixement de les mares a presó 2. Observar canvis en la manera de comunicar-se entre elles i en el desenvolupament de les habilitats socials 3. Comprovar si l'estat d'ànim de les mares millora 4. Analitzar els efectes positius de la musicoteràpia per futures intervencions
Destinatàries	Mares internes en la unitat de mares de Palma
Metodologia	Es seguirà una metodologia participativa per tal d'implicar les mares i motivar-les a continuar amb el programa
Temporalització	dijous, 3 de setembre de 2020
Lloc de desenvolupament	Unitat externa de Mares de Palma

ACTIVITAT 2: EL BON MURAL	
Descripció de l'activitat i tasques que es realitzen	<p>Les mares en aquesta sessió s'han de posar d'acord i elegir una cançó, que les agradi a totes. Una vegada elegida la cançó es reproduirà i hauran de buscar sensacions que les aportí, ja siguin positives com negatives i les hauràn d'escriure en un paper. Una vegada tenim les sensacions, amb pintura i escoltant la cançó, hauran de pintar un mural conjunt. En aquest, s'haurà de reflectir tot allò que han escrit. El mural quedarà penjat bé al passadís bé a l'aula.</p>

ACTIVITAT 2: EL BON MURAL	
Objectius	<ol style="list-style-type: none"> 1. Observar canvis en la manera de comunicar-se entre elles i en el desenvolupament de les habilitats socials 2. Comprovar si l'estat d'ànim de les mares millora 3. Analitzar els efectes positius de la musicoteràpia per futures intervencions
Destinatàries	Mares internes en la unitat de mares
Metodologia	En aquest cas es seguirà una metodologia fruit de la improvisació. La dinamitzadora s'encarregarà de seguir un ordre de la sessió i coordinació.
Temporalització	Dijous, 10 de setembre de 2020
Lloc de desenvolupament	Unitat externa de Mares de Palma

ACTIVITAT 3: LA MÚSICA I LA MEVA VIDA	
Descripció de l'activitat i tasques que es realitzen	En aquesta sessió, es posaran cançons de totes les èpoques i estils musicals i hauràn d'associar a quins records de la seva vida pertanyen. Hauran d'establir relacions amb persones, llocs, celebracions,... amb les cançons que sonen. Després cada una de les participants compartirà al grup les seves Relacions i es veurà si concideixen o no amb les companyes. A més, hauran d'explicar per quin motiu han associat la cançó amb la vivència personal i que varen fer per resoldre la situació, o com va canviar la situació. Les companyes podran aportar la seva visió.
Objectius	<ol style="list-style-type: none"> 1. Augmentar l'autoestima i l'autoconeixement de les mares a presó 2. Comprovar si l'estat d'ànim de les mares millora 3. Analitzar els efectes positius de la musicoteràpia per futures intervencions
Destinatàries	Mares internes en la unitat de mares
Metodologia	Metodologia participativa
Temporalització	dijous, 17 de setembre de 2020
Lloc de desenvolupament	Unitat externa de Mares de Palma

ACTIVITAT 4: VIVÈNCIES RÍTMIQUES

Descripció de l'activitat i tasques que es realitzen	<p>En el centre d'un cercle hi haurà instruments de percussió (tants com persones a la sala). Cada dona, repartirà un instrument a cada membre i ella s'en quedarà un, el que més li agradi.</p> <p>La dinamitzadora realitzarà les següents preguntes, que hauran d'interpretar amb els instruments:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hi ha algú que t'hagi fet mal? Com sona aquesta o aquestes persones? Com ho expresaries? - Hi ha algú que t'estimi molt? Com sona? - Com sona un moment trist de la teva vida? - Com sona un moment alegre? - Com reproduïxes com et sents ara? <p>Les altres mares seguiran i reproduiran el ritme que la protagonista realitzi, i així, ho farà cada mare.</p> <p>Per finalitzar, es parlarà de les sensacions i de l'estat d'ànim</p>
Objectius	<ol style="list-style-type: none"> 1. Augmentar l'autoestima i l'autoconeixement de les mares a presó 2. Comprovar si l'estat d'ànim de les mares millora 3. Veure quines estratègies d'afrontament desenvolupen
Destinatàries	Mares internes en la unitat de mares de Palma
Metodologia	Metodologia participativa, implicant a les mares en la creació de les seves pròpies cançons
Temporalització	dijous, 24 de setembre del 2020
Lloc de desenvolupament	Unitat externa de Mares de Palma

ACTIVITAT 5: RELAXACIÓ, EL VIATGE MUSICAL

Descripció de l'activitat i tasques que es realitzen	<p>Aquesta sessió consistirà en un viatge guiat amb música de fons per aconseguir una relaxació. A més, en el viatge es recorreran vivències positives que les mares hagin recordat a les sessions anteriors i també s'incorporaran cançons que hagin comentat, per implicar-les en el viatge.</p> <p>Amb estoretes, les mares s'estiraran per la sala i la dinamitzadora s'anirà passejant i contant el viatge amb la música de fons.</p> <p>Com a conclusió, les mares podran compartir com es troben.</p>
Objectius	<ol style="list-style-type: none"> 1. Augmentar l'autoestima i l'autoconeixement de les mares a presó 2. Comprovar si l'estat d'ànim de les mares millora 3. Analitzar els efectes positius de la musicoteràpia per futures intervencions
Destinatàries	Mares internes en la unitat de mares de Palma
Metodologia	En aquesta activitat la participació serà majoritàriament de la dinamitzadora.
Temporalització	Dijous, 1 d'octubre de 2020
Lloc de desenvolupament	Unitat externa de Mares de Palma

ACTIVITAT 6: AUTOBIOGRAFIA MUSICAL

Descripció de l'activitat i tasques que es realitzen	<p>En aquesta activitat es recordaran les cançons importants al llarg de la seva vida, de cada una de les mares. Es començarà recordant si cantaven cançons infantils, si la família les cantaven cançons, música de l'adolescència, en moments importants de la seva vida, records familiars, records d'amistats, ... i aquestes s'aniran reproduint a l'aula, utilitzant una plataforma online.</p> <p>A mesura que vagin escoltant les cançons, en un full en blanc aniran escrivint emocions que les sorgreixin i finalment, es posarà en comú. Aquests fols escrits quedaran penjats a l'aula com a record.</p>
--	--

ACTIVITAT 6: AUTOBIOGRAFIA MUSICAL	
Objectius	<ol style="list-style-type: none"> 1. Augmentar l'autoestima i l'autoconeixement de les mares a presó 2. Observar canvis en la manera de comunicar-se entre elles i en el desenvolupament de les habilitats socials 3. Comprovar si l'estat d'ànim de les mares millora 4. Analitzar els efectes positius de la musicoteràpia per futures intervencions
Destinatàries	Mares internes en la unitat de mares de Palma
Metodologia	Metodologia participativa. Les mares són les protagonistes de l'activitat.
Temporalització	Dijous, 8 d'octubre de 2020
Lloc de desenvolupament	Unitat externa de Mares de Palma

Avaluació i indicadors d'avaluació

L'avaluació de l'avaluabilitat en aquest projecte és fonamental ja que anirà destinada a revisar tant els recursos com els objectius per a què tot es coordini i es porti a terme d'una manera adequada. D'aquesta manera, també ens assegurem que el projecte compta amb els professionals adients.

Sobre les activitats que es realitzaran, es revisarà si les destinatàries necessiten més sessions i si la temporalitat de cada sessió o el cronograma del programa és adequat, si hem de realitzar reunions entre els professionals del projecte i els professionals de l'àmbit penitenciari i, sobre tot, si les activitats s'ajusten als objectius descrits amb anterioritat. Per tant, els nostres indicadors d'avaluació seran: la formació del tècnics a l'hora de desenvolupar el projecte i definir-lo i, la capacitat de definir els objectius i els efectes esperats per part dels professionals.

Per altra banda, el projecte vol tenir efecte sobre les persones, concretament sobre les mares que viuen a presó. Així, també es creu convenient realitzar una avaluació de resultats on s'avaluï si s'han assolit els objectius establerts i fonamentals del projecte, tenint en compte possibles limitacions que puguin sorgir.

Per una major efectivitat es valoraran objectius tant individualment com grupalment. A nivell individual es valorarà haver afavorit el correcte creixment personal de les dones i la seva formació en quant a la millora de la socialització i eines d'afrontament. En quant als objectius grupalment es veurà si hem afavorit el clima entre elles i les habilitats socials per comunicar-se. A més de si hi ha hagut interès pels coneixements apresos i la metodologia.

En aquest cas, els nostres indicadors en aquest cas seran avaluar si s'han assolit els objectius plantejats i si les necessitats detectades han quedat cobertes amb les propostes formulades.

5. CONCLUSIONS I PROSPECTIVA

La revisió bibliogràfica ens ha permès extreure informació sobre la història de la maternitat al món penitenciari i veure com és l'exercici en l'actualitat. D'aquesta manera, es coneix que la maternitat es porta a terme a la presó des de la instauració del control social, al segle XVII, arribant a una legislació penitenciària actual (any 1979), on es permet l'exercici de la maternitat en quatre tipus d'establiments: les unitats dependents, les unitats externes de mares, les escoles infantils i el mòdul familiar.

Tot i això, són diverses les conseqüències que han patit les dones que són empresonades tant a nivell personal com social. En aquest anàlisi s'ha vist que la majoria de dones que són empresonades o són mares o estan en edat de ser-ho i aquest fet comporta que les dones sentin culpabilitat, angoixa i incertesa pels seus fills i filles i la família de l'exterior. A més, les dones han superat situacions de marginalitat, manca d'oportunitats, nul·la qualificació o experiència laboral, maltractaments, addiccions i prostitució, el que comporta que l'erosió de l'autoestima i la confiança, destrucció de la salut, aïllament social, siguin efectes que pateixen. Però, les discriminacions no marxen amb l'entrada a presó si no que es mantenen.

De manera teòrica hem pogut complir els objectius de conèixer el perfil de les mares que compleixen penes privatives de llibertat. Però també, s'ha analitzat la musicoteràpia com a eina terapèutica, on podem concloure que diferents estudis han donat resultats positius en diferents àmbits com ara la salut, l'educació i també l'àmbit penitenciari. Així, la musicoteràpia és utilitzada per prevenir, restaurar i incrementar la salut tant física com mental i psíquica de l'ésser humà. Tot i que són estudis amb poques sessions, mostren resultats

positius, el que ens fa valorar que la musicoteràpia és una eina d'intervenció on els beneficis són clars i evidents.

Amb el projecte, tot i que no tenim resultats fermes ja que es tracta d'un disseny, el que s'ha intentat és combinar els nostres objectius. Per una part, atendre les necessitats de les mares a presó i, per altra, utilitzant la musicoteràpia com una tècnica que ha aportat bons resultats a curt termini i amb poques sessions, fet que resulta un projecte innovador ja que es tracta d'una tècnica poc utilitzada i no està establerta en institucions com ara la presó.

6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Almeda, E. (2005). Pasado y presente de las cárceles femeninas. *Sociológica*, núm. 6. Págs. 75-106

Bodelon, E. (2010). *La violencia contra las mujeres en situación de prisión*. EMERJ, Rio de Janeiro, v. 15, n. 57. http://www.emerj.tjrj.jus.br/revistaemerj_online/edicoes/revista57/revista57_111.pdf

Carlen, P. (2012). Women's Imprisonment. *Revista Crítica Penal y Poder*, n. 3, pp 148-157.

Cruells, M., Torrens, M., y Igareda, N. (2005). *Violencia contra las mujeres. Análisis en la población penitenciaria femenina*. SURT.

Cruells, M. y Igareda, N. (2005). *MIP: Mujeres, integración y prisión. Informe Nacional de recomendaciones y propuestas políticas*. V Programa Marco de la CE.

Ley Orgánica 1/1979, de 26 de Septiembre, General Penitenciaria. *Boletín Oficial de Estado*. <http://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1979-23708>

Fernández, T. (2006). Hacia un nuevo camino: programa de investigación-acción sobre autoestima y musicoterapia con mujeres violentadas. *Enseñanza e investigación en psicología*, vol.11, núm. 1, enero-junio, pp.65-79

Fernández, J. M. i Cardoso, J. M. (2016). Musicoterapia e integración social en menores infractores. Un estudio de casos. *Perfiles educativos*, 38 (152), 163-180.

Iglesia, A., Piñeiro, I., López, R.M., i Otero, Y. (2013). *Mares a la presó: la relació amb els fills de les dones empresonades*. Barcelona. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Jiménez, C. (2017). Musicoterapia para el tratamiento de la ansiedad, depresión y somatizaciones Estudio de un caso. *Revista De Investigación En Musicoterapia, 1*, 85-105. [consultat el 23 d'abril del 2020] Recuperado de <https://revistas.uam.es/index.php/rim/article/view/7725/8295>

Juliano, D. (2009). Delito y pecado. La transgresión en femenino. *Política y Sociedad*, vol. 46. Núm, 1 y 2: 79-95

Melis, F. (s.d.) *Mujeres en Prisión*.

Jiménez, L. , Cruz, L., Vargas, L. M., Hinojosa, J., Salmeron, G, Silvas, J., y Becerra, J. (2019). Efecto de Musicoterapia sobre la inteligencia y la interacción social en mujeres privadas de libertad con trastornos psiquiátricos. *Revista Digital Internacional de Psicología y Ciencia Social, 5*(1), 76-94.

Pascual, A. (2014). *La reinserción social de las mujeres encarceladas*. XVII Premio SIEM de investigación feminista “Concepción Gimeno de Flaquer”.

Poch, S., (2001). Importancia de la musicoterapia en el área emocional del ser humano. *Revista interuniversitaria de formación del profesorado, (42)*, 91-113.

Rodríguez, P., Sánchez, M., i Del Barco, E. (2017). Investigación en musicoterapia sobre la relajación, estado emocional y reducción del dolor en el enfermo oncológico. *Revista De Investigación En Musicoterapia, 1*, 32-47. [consultat el 13 d'abril de 2020]. Recuperat de <https://revistas.uam.es/index.php/rim/article/view/7722/8296>

Silva, M.I. (2016). Madres y prisión. *Estudio sobre las necesidades de las madres en el mundo penitenciario español* [trabajo final de grado, universitat Autònoma de Barcelona].

Townhead, L. (2006). Mujeres en la cárcel e hijos de madres encarceladas: desarrollos recientes en el sistema de derechos humanos de las Naciones Unidas. *Quaker United Nations Office*.

Vilar, J. (1996). *De la planificación a la programación. Instrumentos metodológicos para el diseño de las intervenciones socioeducativas*. El diseño de la intervención. *Educación Social*, 3, 11-49.

Yagüe, A. y Cabello, M. I., (2005). Mujeres jóvenes en prisión. *Revista de Estudios de Juventud*, núm. 69.

Yagüe, C. (2007). *Madres en prisión. Historia de las cárceles de mujeres a través de su vertiente maternal*. Granada. Editorial Comares.

- (2007-b) Mujeres en prisión. Intervención basada en sus características, necesidades y demandas. *Revista Española de Investigación Criminológica*. Núm.

5